14. Гай-Нижник П.П. УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917-1920 рр.) / П.П. Гай-Нижник. – К. : ЩеКº, 2010. – 304 с.
15. Мазепа І.П. Україна в огні й бурі революції. 1917-1921: ІІ. Зимовий похід. ІІІ Польсько-український союз. Кінець збройних змагань УНР / І.П. Мазепа. – Дніпропетровськ : Січ. 2002. – 334 с.
16. Нариси історії Української революції 1917-1921 років. У двох книгах / редкол.: В.А. Смолій (голова), Г.В. Боряк, В.Ф. Верстюк та ін. – К. : Наук. думка, 2012. – Кн. 2. – 464 с.
17. Огієнко І. Урочистий в'їзд С. Петлюри до Кам'янця-Подільського 1-го травня 1920 р. / І. Оігєнко // Наша культура : науково-літературний місячник, присвячений вивченню української культури. – Львів ; Варшава, 1926. – Кн. 5 (14). – С. 321-331.

The practice of the representatine-in-chief of the Ukrainian People Republic government Ivan Ohienko as to rallying the deputies of Ukrainian political forces of different directions, concentrated in Kamianets-Podilsky, for the purpose to oppose the Polish influence and provide the outright state work, is under investigation in the following article.

Key words: Ivan Ohienko, political figures, Ukrainian parties, Political Council of the representative-in-chief of the government, Ukrainian National Rada (Council).

Отримано: 17.12.2017

УДК 930:001.891:378.4(477.43-21)«1918/1920»

С. А. Копилов
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ІСТОРІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1918-1920 рр.)

У статті проаналізовано історіографічні дослідження в Кам'янець-Подільському державному українському університеті упродовж 1918-1920 рр., встановлено найбільш актуальну проблематику, яка мала підтримку в науково-дослідній практиці, заклала підвалини формування в навчальному закладі наукової школи дослідників проблем української історіографії.

Ключові слова: історіографія, дослідження, студії, вчені, монографії, статті, наукові конференції.

100-річний ювілей Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, що відзначатиметься у 2018 р., є вагомим приводом для узагальнення його освітньої й наукової діяльності. Одним із напрямів наукових розвідок викладачів історико-філологічного факультету університету стали історіографічні студії, які згодом оформилися в наукову школу дослідників проблем української історіографії. У статті досліджено історіографічну проблематику як галузь наукових зацікавлень викладачів Кам'янець-Подільського державного українського університету, з'ясовано її місце у дисциплінах навчальних планів різних спеціальностей освітнього закладу.

Зацікавленість історіографією як напрямом історичних досліджень демонстрували в наукових студіях і навчальній роботі викладачі університету: професори В. Біднов, П. Клименко, приват-доценти М. Васильківський, М. Драй-Хмара, П. Клепатський, М. Плевако, Ю. Сіцінський та ін. Навчальний

© С. А. Копилов, 2018

план не передбачав вивчення студентами історичного відділу історико-філологічного факультету навчальної дисципліни «Українська історіографія», втім лектори характеризували науковий доробок істориків під час викладання фахових дисциплін. Зокрема, історіографічні сюжети були представлені у лекційному курсі «Історія України», який ділився на три частини: 1) від найдавніших часів до прийняття Люблінської унії; 2) від Люблінської унії до ліквідації Гетьманщини в Україні та 3) від втрати автономних прав українців у складі Російської імперії і до кінця XIX ст. (їх викладали відповідно професор П. Клименко, приват-доцент П. Клепатський і професор В. Біднов) [1].

У 1919 р. для студентів історико-філологічного факультетів і слухачів учительських курсів професор В. Біднов видав посібник «Що читати по історії України (Коротенька історіографія України)». Автор визначав своє завдання так: «У кожному з відділів згадується тільки найголовніше, найпотрібніше для ознайомлення з минулим нашого краю й народу» [2, с.3]. У нарисі він почергово схарактеризував біографію істориків, їх науковий доробок, іноді ж подавав висновки рецензентів щодо окремих праць науковців, зокрема М. Грушевського, В. Липинського, Ф. Красицького, на книгу М. Аркаса «Історія України-Русі». До перших зразків повної історії України він відніс праці Д. Бантиш-Каменського і М. Маркевича й підкреслив, що наступне покоління науковців зреклося ідеї написання систематичних історій та задовольнялося монографічним її обробленням. За його оцінкою, видатному представнику цього напряму М. Костомарову був притаманний «інтерес до широких народних джерел, критично-наукове ставлення до джерел та подій минулого, надзвичайна жвавість викладення, живе, чисто художнє уявлення минувшини» і закріпило за ним «почесне першорядне місце» в українській історіографії [2, с.3].

Автор посібника високо оцінив науковий здобуток В. Антоновича, який на підставі нових архівних документів досліджував польсько-українські відносини, соціальні групи українського суспільства – шляхту, міщанство, селянство й козацтво. Було відзначено його заслуги у створенні київської школи істориків, до якої входили О. Левицький, Д. Багалій, М. Грушевський та ін. [2, с.4-9]. В. Біднов висловлював переконання, що зусиллями науковців цієї школи й інших дослідників було проаналізовано окремі періоди минулого та сформовано достатню джерельну базу для дослідження історії України. Відтак, наприкінці 1890-х рр. закладено підвалини, а невдовзі реалізовано задум написання системної історії України, якою стали «История украинского народа» О. Єфименко (1906) та «Очерки истории украинского народа» М. Грушевського (1904). Остання, на думку автора, була «обов'язково потрібна для кожного вчителя, бо відсутність її нічим не може бути замінена» [2, с.18]. Кількість україномовних праць з історії України, за його спостереженням, значно поступалася російськомовним, що пояснювалося політикою репресій щодо української мови. Лише з 1905 р. «стало трохи вільніше і протягом 10 років з'явилося чимало праць з історії України, частина їх загальноприступного популярного змісту, частина ж цілком наукового характеру». Але більшість з них через переслідування української літератури не доходила до шкіл і народних читалень, констатував дослідник [2, с.19].

Серед популярних видань з історії України В. Біднов виділяв книгу М. Аркаса «Історія України-Русі» (1908), яка «корисна для учнів і взагалі людей, що не дійшли національної свідомості», та справляла неабияке враження на читачів. «Ні одна українська книжка, крім «Кобзаря», не мала такого успіху, як цей труд М. Аркаса», – вказував він. До цієї групи дослідник відніс праці Б. Грінченка «Як жив український народ» (1906) і Г. Коваленка «Українська історія» (1907).

Автор підкреслював, що на зміну книзі М. Аркаса прийшла «Ілюстрована історія України» М. Грушевського (1913), що за своїм змістом задовольняла широкі громадські кола як повна систематизована історія України, яку через брак інших підручників він рекомендував як підручник для старших класів середніх шкіл. Втім, багатотомну «Історію України-Руси» М. Грушевського він вважав «фундаментом, на якому будуватимуться нові досліди й розвідки в області української історії» і порівнював її з «Историей России» С. Соловйова. Праця М. Грушевського на його думку, «повинна бути настільною книгою для кожного, хто цікавиться минулим бувшої Російської імперії, настільки важлива і потрібна для свідомого українця праця професора Грушевського. Тільки з чистого наукового погляду труд нашого історика без всякого порівняння стоїть вище праці С.М. Соловйова» [2, с.27]. Водночас В. Біднов вважав за необхідне підкреслити, що узагальнювальна праця М. Грушевського доступна і зрозуміла не для кожного читача, «бо поважні наукові речі завжди вимагають серйозної підготовки», і рекомендувати її можна тільки тим, хто має більш-менш солідну підготовку» [2, с.29].

Позитивною у нарисі В. Біднова була спроба цілісного відтворення розвитку історіографічного процесу в Україні упродовж XIX – перших десятиріч XX ст., який репрезентували й історики Галичини. Її яскравим представником він вважав О. Барвінського – автора «Історії Руси» (1884) та «Ілюстрованої історії України» (1890), що мали «виховуючи значення, бо написані просто й умілo, відповідно до потреб малосвідомого читача». Наступні роботи цього автора, «Історію України-Руси» та «Історію України-Руси з образками» (1904), він уважав популярними виданнями для читачів, які не мали змоги читати «великих наукових книжок про минувшину». Утім В. Біднов відзначав тенденційність деяких оцінок цього автора, його «прихильності до унії та уніатських духовних осіб», що знижувало цінність праць. Натомість «Українську історію» С. Томашевського (1919) він представив як першу частину загальної історичної праці (охоплено давні часи і середні вічний період), в якій у стислій формі «давався багатий зміст» [2, с.42].

Серед змістовних науково-популярних праць В. Біднов називав книгу відомого історика античності, колишнього студента Університету Св. Володимира і дійсного члена Петербурзької Академії наук М. Ростовцева «Эллинство и иранство на юге России» (1918). Українськомовний переклад книги, зроблений Л. Чикаленком, отримав назву «Давнє минуле нашого півдня» (1918). В. Біднов відзначив використання автором результатів багаторічних археологічних досліджень і відтворив детальну картину життя окремих міст і держав Північного Причорномор'я, степових кочівників-скіфів, сарматів та ін. Крім того, акцентував на особливих заслугах перекладача, який зумів передати це в «надзвичайно цікавій та загальнодоступній формі» [2, с.65].

Історіографічний нарис В. Біднова закінчувався розглядом науково-популярного нарису ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету професора І. Огієнка «Українська культура. Коротенька історія культурного життя українського народу» (1918), що був укладений за лекціями автора в Київському народному університеті. Відкидаючи зауваги окремих рецензентів щодо агітаційного характеру цієї праці, він акцентував на літературній українській мові, простому викладі, вдалому цитуванні уривків зі стародруків та використанні ілюстративного матеріалу, що робили цю книгу цікавою, і обов'язково рекомендував її кожному читачеві [2, с.72]. Насамкінець автор називав значну кількість українськомовної літератури, яку доповнювали численні наукові монографії та статті у наукових виданнях і часописах: «Записки НТШ», «Літературно-науковий вісник», «Україна», «Дніпрові хвилі», «Рідний край», «Українська хата» та ін.

Окремі історіографічні сюжети з посібника В. Біднов конкретизував у доповідях на засіданнях історико-філологічної секції Наукового товариства університету (сформувалося у грудні 1919 р.). 1 лютого 1920 р. він виступив перед науковцями з доповіддю про складання словника вчених, письменників та інших діячів Поділля, 4 квітня – про біографію професора В.Б. Антоновича [3]. Про зміст останньої можемо дізнатися зі статті доповідача «Життя й наукова діяльність професора В.Б. Антоновича» у празькому часописі «Студентський вісник» (1928). Він акцентував, що В. Антонович був вихований в оточенні польсько-шляхетської культури, але часи студентства в Київському Університеті Св. Володимира змінили його переконання «з поляка він перетворився в українця» [4, с.137]. Відзначено також педагогічну діяльність історика в першій Київській гімназії, кадетському корпусі, а з 1863 р. – наукові студії у Тимчасовій комісії для розгляду давніх актів. Підкреслено, що «багатий актовий матеріал Центрального архіву давав йому можливість виготовляти збірки історичних документів і на їх підставі писати цінні в науковому відношенні розвідки» [4, с.137]. Уже 1863 р. опубліковано укладений В. Антоновичем перший том третьої частини «Архива Юго-Западной России», в якому вміщено акти про початок й розвиток козаччини до Б. Хмельницького, а в передмові упорядник висловив «новий погляд на походження та характер нашої козаччини, погляд, що з деякими варіаціями повторюється пізнішими істориками» [4, с.138]. В. Біднов підкреслював, що, продовжуючи працю в Центральному архіві, В. Антонович збирав документи й на їх підставі підготував розвідки про минуле поодиноких станів українського суспільства, а в 1870 р. Київський Університет за розвідку про останні роки козаччини на правому березі Дніпра «визнав його магістром російської історії і тим самим проклав йому стежку до професорської кафедри» [4, с.137].

Дослідник акцентував, що 1870 р. його було обрано штатним доцентом російської історії в Київському університеті, завдяки чому «для В.Б. Антоновича явилася можливість ще інтенсивніше працювати на науковому ґрунті». На його переконання, особливо активну й продуктивну наукову діяльність він виявив упродовж перших десяти років свого професорства. «За цей час В.Б. Антонович виробив свої університетські курси й написав докторську дисертацію, яка була немалим придбанням для історичної науки», – підкреслював історіограф. В іншому місці В. Біднов зазначав, що наукова діяльність Володимира Боніфатєвича не обмежується одним університетом, а широко і блискуче проявляється і в інших наукових установах: участь у II-XIII всеросійських археологічних з'їздах, співучасть у заснуванні та роботі Південно-Західного відділу Всеросійського географічного товариства, діяльності Історичного товариства Нестора Літописця [4, с.138-139].

Як підкреслив В. Біднов, В. Антонович «в своїй науковій діяльності завжди виявляв себе, як українець. Предметом його дослідження і студій завжди було минуле України; праці свої, за невеликими винятками, містив переважно в тих виданнях, що виходили на території України… Не раз виступав він і в оборону українських інтересів та руху» [4, с.139]. Далі визначив заслугу вченого перед історичною наукою: «Вміння зацікавити слухачів своєю наукою й витворювати з них учених дослідувачів минулого», які «творили не зовсім приємну для москалів «київську історичну школу»… Всі вони були продовжувателями праці Володимира Боніфатєвича Антоновича, за невеличким винятком, – оборонцями української справи» [4, с.139].

Науковий доробок В. Антоновича розглядав професор історії України П. Клименко. Зокрема, 4 квітня 1920 р. на засіданні Наукового товариства зі вшанування пам'яті визначного українського історика виголосив промову

«Володимир Антонович як історик Литви», в якій відзначив його велике значення як наукової сили [3, с.7]. На цьому ж засіданні приват-доцент по кафедрі церковної археології Ю. Сіцінський акцентував на заслугах В. Антоновича як археолога, зокрема проведених ним розкопки стародавньої столиці Поділля – літописного міста Бакота [3, с.7]. Крім того, історіографічні сюжети П. Клименко подавав студентам історичного відділу в курсі «Методологія історії», викладання якого забезпечував за дорученням Ради історико-філологічного факультету (по 2 години лекцій і практичних занять на тиждень).

Проблеми української історіографії досліджував, а також і популяризував у лекційних курсах приват-доцент кафедри української історії П. Клепатський. У весняному семестрі 1919-1920 академічного року за дорученням Ради історико-філологічного факультету він викладав обов'язкову дисципліну «Огляд джерел з української історії». У 1921 р. за прочитаними лекціями в університетській друкарні він видав навчальний посібник для студентів [6; 7]. Його зміст і структура свідчать, що цей лекційний курс передбачав студіювання історіографічної проблематики за тематично-хронологічним принципом.

П. Клепатський згадував візантійських і арабських авторів, у творах яких була згадка про події історії України-Руси: візантійського патріарха Фотія – повідомляв про напад Русі на Константинополь у 860 р.; Константина Порфінародного – наголошував, що Русь – це дружина київського князя й водночас центральна частина руських земель; Льва Дякона Калейського – розповідав про візантійсько-руські відносини 959-989 рр.; арабського письменника Масуді – у творі «Золоті луги» розповідав про похід русів у 912 р. на Абесгун і Таборістан, їх поселення в Ітилі; а також згадував свідчення з творів грецького намісника у Криму Готського топарха, Ібн Хаукаля, Ібн Даста, Ібн Хордабе, Ях'я Антіохійського та ін. [6, с.10-12].

Більшу увагу автор посібника надав характеристиці середньоєвропейських і прибалтійсько-лівонські хронік. Серед першої групи він вирізняв хроніку Тітмара Мерзебурзького, в якій на основі свідчень німецьких волонтерів війська Болеслава Хороброго розповідав про похід польського війська в Україну, згадував про їх перемогу над Ярославом при р. Буг, облогу Києва, що своєю величчю вразив завойовників [6, с.16-17]. Також П. Клепатський згадував твори Івана Вінтертурського, Івана Віктринзького, Франтішка Празького, Сигизмунда Герберштейна, а також лівонські хроніки Петра Дюсбурі, Альбрехта Генриха, Віганда з Марбурга, Йогана фон Посильга та ін.

За оцінкою приват-доцента кафедри української історії, «найважливішою галуззю історичних джерел» були літописи. Відповідно до існуючої історіографічної традиції він поділяв їх на дві групи: перша – літописи, що відбивали події на території України: Давній літопис у Києво-Печерській і Сильвестровій редакціях, Якимівський літопис (автентичність якого ставили під сумнів деякі науковці), Короткий Київський літопис XVI ст., Литовсько-руські літописи та Печерський патерик – «збірник життєписів місцевих святих Печерського монастиря». Він виокремив і високо оцінив важливі дані літописів щодо минулого України, зокрема вказав, що «невід'ємною рисою Литовсько-руських літописів є націоналізм в розумінні інтересів Литовсько-Руської держави» [6, с.20]. Водночас П. Клепатський акцентував, що конфронтація між поляками і литовцями після Кревської унії була на корись Литви, та зауважив, що завоювання ж Поділля у широкій редакції Літопису виродилось ще в часи Ольгерда, «коли навіть і думки ще не виникало про сполуку з Польщею», а задля піднятя авторитету литовської шляхти над польською генеалогія литовської аристократії велася від римських виселенців часів Тиверія й Нейрона [6, с.20].

До другої групи літописів автор відніс місцеві (Київський, Львівський, Баркулабівський, Хмельницький) і монастирські (Межигірський, Густинський, Добромильський, Мгарського монастиря, Львівського Кармелітського монастиря, Підгорецького монастиря, львівського каноніка Яна Юзефовича, Львівського Ставропігіального братства, Вінницького капуцинського кляштору, Сатанівського монастиря та ін.) з описами подій у межах певного міста чи місцевості, а також віддаленої округи. Він вказував, що монастирські літописи містили мало конкретних історичних фактів, але їх матеріали «можуть мати першорядне значення для з'ясування окремих історичних моментів чи певних галузей історичного життя…, запізнення з духом відповідного історичного моменту» [6, с.108-109].

Окремо П. Клепатський визначив і схарактеризував історичні компіляції 70-х років XVIII ст.: Густинський літопис, Кройніку з літописців стародавніх Феодосія Софоновича, Київський Синопсис, Великий Синопсис руський П. Кохановського. Історичні компіляції з інформацією про події всесвітньої історії, відомі як Хронографи української редакції або Українські хронографи, увійшли до наступної групи писемних пам'яток. Цей тип хронографів, відзначав автор «Огляду», крім своєї мови вирізнявся й складом: «обов'язковою є історія Польщі та Литви з деякими додатковими статтями з історії України» [6, с.114]. У структурі останніх він виділив статті про панство країв західних цесарів старого Риму; про панство турецьке, звідки постало і зайшло в ті східні країни; хроніку слов'яно-руську про панства руське, польське і литовське (до Стефана Баторія); Київську хроніку, скомпільовану за Синопсисом, творами Стрийковського та Гербершгена і «Перестрогою».

Історіографічну проблематику П. Клепатський популяризував у доповідях на засіданні історико-філологічної секції Наукового товариства університету: 1 березня 1919 р. виголосив доповідь про місцеві і монастирські літописи, 4 грудня – про литовсько-руські літописи, 21 грудня – «Літопис Якова Лизогуба до 1737 р.», 1 лютого 1920 р. – «Наукова розробка так званого Початкового літопису або Повісті временних літ (в історичній перспективі», 29 лютого – «Місцеві й монастирські літописи та їх значення», 4 квітня – «Антонович як історик» [8; 9 та ін.].

Академічні зацікавлення творчістю відомих українських письменників та істориків демонстрував приват-доцент М. Плевако. У весняному семестрі 1918-1919 навчального року він викладав студентам історико-філологічного факультету загальний курс «Історія нової української літератури», яку репрезентували й ученні-історики П. Куліш і М. Костомаров. М. Плевако підкреслював, що у лекційному курсі акцентував на «виясненні питання про початки нової української літератури, про походження й зв'язок її з літературою давньою та письменством XVII століття… з усією можливою докладністю дав перегляд-огляд письменства від Котляревського до Шевченка, спинившись на головних письменниках» [10, арк.1]. Восени 1920 р. він викладав студентам філологічного відділу спецкурс «П. Куліш і його епоха» (2 години на тиждень), де розглядав історичні студії цього автора. «Особливістю його (М. Плевако – С.К.) викладів була ясність думки та уміння рельєфно змальовати факти й аналізувати творчість кожного письменника знаходити в ній щось нове, …яскраво підкреслював він гуманність українського письменства, його народолюбний характер та його тернистий шлях під московським пануванням на Україні, – згадував протоієрей Д. Бутко. – Цим усім лекції Плевако зацікавлювали студентів і він завжди мав повну аудиторію» [11, с.779]. Творчий здобуток П. Куліша як критика та історика української літератури він схарактеризував у доповіді на засіданні історико-філологічної секції Наукового товариства університету 11 січня 1920 р. [12].

Доробок видатного українського історика М. Костомарова М. Плевако розкрив у студії на шпальтах щоденної газети «Наш шлях». Він високо оцінив його участь у діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, українського журналу «Основа», де розмістив ряд дуже цікавих статей. Було відзначено, що М. Костомаров досліджував різні події і факти російської історії, «але осередком його наукових інтересів була історія українського народу, через це й є він переважно українським істориком (українській історії присвятив він такі великі свої праці як «Богдан Хмельницький», «Руїна», «Мазепинци» й інші). Чимало працював Костомарів також в області етнографії, фольклору, майже виключно українського» [13, с.3].

Наукову й громадську діяльність одного з фундаторів Кирило-Мефодіївського товариства аналізував і приват-доцент В. Степовий. У статті «Пам'яті Н.І. Костомарова» на шпальтах газети «Наш шлях» він розглянув його діяльність у товаристві та Петербурзькому українському гуртку, ініціативу з видання літературно-наукового часопису «Основа», в якому вчений друкував свої історичні студії. Журнал, за спостереженням автора статті, мав «величезне значення для нашого культурного та громадського життя і залишив глибокий слід в історії нашого відродження» [14, с.2]. Водночас В. Степовий зауважив, що праці М. Костомарова «в значній частині ще й досі не втратили своєї вартості та інтересу. Такі монографії, як «Богдан Хмельницький» (в трьох томах), «Іван Виговський», «Руина», «Мазепа», «Мазепинци» та «Послелние годи Речи Посполитой» (два томи) являються тими історичними трудами, що й зараз потрібні й корисні для ознайомлення з минулим українського народу XVII та XVIII століття» [14, с.2].

Серед когорти викладачів історико-філологічного факультету університету своїм історіографічним доробком помітно виділявся один із теоретиків українського консерватизму приват-доцент Д. Дорошенко, запрошений за пропозицією В. Біднова [15]. У складний і суперечливий період української революції через свої політичні переконання він усі свої знання й талант віддавав справі відродження української держави. Попри напружену політичну й громадську діяльність, Д. Дорошенко не полишав наукову роботу. Зокрема, у той час він підготував і видав такі праці: «П.О. Куліш. Його життя й літературно-громадська діяльність» (Київ, 1918, 80 с.), «Коротенька історія Чернігівщини» (Чернігів, 1918, 38 с.), «Адам Міцкевич. Його життя й твори» (Київ, 1919, 47 с.), «По рідному краю. Дорожні враження й замітки» (Київ, 1919, 92 с.).

У весняному семестрі 1919 року Дмитро Іванович викладав історію України студентам фізико-математичного факультету, брав активну участь у громадському і політичному житті міста й університету. На засіданні ради історико-філологічного факультету 4 березня 1919 р. він доповідав про наукову діяльність і заслуги М. Грушевського. Тоді ж за пропозицією декана факультету останнього було обрано почесним членом університету, а згодом Рада професорів таємним голосуванням затвердила вибір факультету [16]. Текст цієї доповіді не виявлено, але оцінку автора наукового доробку видатного історика можемо відтворити на підставі праці «Огляд української історіографії», що була укладена на основі викладу ним курсу української історіографії студентам філософічного факультету Українського Вільного Університету (прочитаний навесні 1921 р.).

Найважливіше досягнення видатного українського вченого Дмитро Іванович визначав так: «Першою й основною заслугою проф. Грушевського перед українською історіографією є те, що він угрунтував і впровадив в учений вжиток схему історії українського народу на цілім просторі його історичного життя на заселеній ним території, як один суцільний і нерозривний процес» [17, с.187]. Ця «звичайна схема «русской історії» стала головною підвалиною головної праці

М. Грушевського, справою «цілої його дореволюційної наукової роботи» – восьмитомної «Історії України-Руси», доведеної до 1650 р. Д. Дорошенко підкреслював, що, за задумом автора, «його праця мала звести до купи й проаналізувати всі звісні нам звістки про життя й побут українського народу на цілім просторі його історичного існування, простежити й з'ясувати всі умови й обставини його політичного, соціально-економічного розвитку й дати строго-науковий образ його історичного процесу, на всім просторі заселеної ним землі» [17, с.190].

До заслуг М. Грушевського Д. Дорошенко відніс його діяльність як голови Наукового Товариства імені Шевченка, яке за короткий час стало головним вогнищем науки українознавства всієї України, «стало науковою інституцією з високим авторитетом в ученому світі, видало сотні томів наукових праць і матеріалів українською мовою, організувало велику національну бібліотеку й музей, згуртувало цілі кадри наукових робітників». Крім того, автор «Огляду української історіографії» акцентував, що, викладаючи у Львівському університеті, «пр. Грушевський витворив цілу школу своїх учнів-істориків, котрі своїми працями, друкованими у виданнях Наукового Товариства детально розробили цілий ряд важніших моментів нашої історії» [17, с.185-186].

Д. Дорошенко із симпатією багато писав і друкував у місцевій пресі матеріали про відомих українських істориків, громадських і культурних діячів. Так, у «Пам'яті П.Я. Дорошенка» в часописі «Наш шлях», розглядаючи культурницьку діяльність цього видатного громадського та державного діяча доби української національних змагань, дослідника генеалогії козацько-старшинських родів Петра Яковича, він відзначав зібрану П. Дорошенком одну з найбільших в Україні приватних бібліотек, у якій також зберігалися автографи Т. Шевченка, П. Куліша, М. Гоголя, оригінали гетьманських універсалів та ін. Найбільшим внеском у національне пробудження він вважав його мистецтвознавчі та історичні студії в журналі «Киевская старина», участь в організації національного музею В. Тарновського в Чернігові [18].

У 1924 р. Д. Дорошенко, перебуваючи в еміграції, розмістив розгорнутий варіант цієї статті у львівському журналі «Стара Україна: часопис історії і культури». Він зауважив, що «всі його симпатії та інтереси (П.Я. Дорошенка – С.К.) тягли в область історії, археології, історії мистецтва», що було зумовлено атмосферою любові до історії та культури України, яка склалася у родині Дорошенків, гордістю за своїх великих предків. За словами Д. Дорошенка, зацікавленню його дядька культурно-національною роботою сприяло знайомство з відомими українськими вченими і громадськими діячами В. Антоновичем, В. Науменком, Б. Кістяківським; великим можливостям для збирання та дослідження генеалогічних матеріалів сприяло його одруження із представницею відомого старшинського роду – Марії Маркович. Ця подія ввела Петра Яковича до кола найдавніших сімей української аристократії, що мешкали на Чернігівщині – Галагани, Лазаревські, Лизогуби, Тарновські, Шугурови та ін. Крім того, Д. Дорошенко наголошував на визначальній ролі свого дядька у формуванні фамільного архіву Скоропадських, збереженні та вивченні архівної спадщини козацько-старшинських родів [19].

Д. Дорошенко був активним дописувачем і газети «Життя Поділля», на шпальтах якої популяризував науковий доробок українських гуманітаріїв. У лютому 1919 р. він опублікував статті «Йосиф Ролле» [20], «Українське наукове життя в 1918 р.» [21], «Українська література в 1918 році» [22], рецензію на книгу В. Студніцької [23]. В останній, зокрема, він гостро скритикував твердження авторки щодо Правобережної України, яку вона вважала «польською історичною спадщиною», аргументуючи це начебто мовною, культурною та

історичною спорідненістю польського та місцевого (українського – С.К.) населення. Відкидаючи таку інтерпретацію історичних подій, як провокаційну й ненаукову, колишній міністр закордонних справ Української держави (травень-листопад 1918 р.) відстоював автохтонність і самобутність українців. «В той час, коли необхідне об'єднання «народів-побратимів» для боротьби зі спільним ворогом (більшовизмом – С.К.), такого роду «псевдонаукові» доробки чинять перепони для консолідуючих сил», – писав він [23, с.3].

Газета «Життя Поділля» майже щотижня інформувала про наукову діяльність викладачів Кам'янець-Подільського державного українського університету, підготовлені ними навчальні посібники, різні університетські новини. Так, у номері від 9 березня 1919 р. повідомлялося, що на засіданні Ради професорів слухали доповіді Д. Дорошенка про наукову і громадську діяльність М. Грушевського, І. Огієнка – про наукову діяльність А. Кримського, Л. Білецького – про наукову діяльність В. Перетца [24].

Професорський стипендіат кафедри української літератури С. Якимович узагальнив науковий доробок ректора Київського державного українського університету Ф. Сушицького у вивченні літописів. У підготовленому некрологові з приводу смерті вченого він відзначив його заслуги у вивченні західно-руських літописних текстів, зокрема, використанні методів історіографічного і філологічного аналізу, що дозволило з'ясувати джерела походження матеріалу, систематизувати мовні вирази, дати опис манери викладу та літературних прийомів їх створення [25].

Поразка Української революції 1917-1921 рр. і встановлення радянської влади на Поділлі визначили подальшу долю Кам'янець-Подільського державного українського університету. Відповідно до запроваджуваної єдиної системи освітнього будівництва УСРР перші зміни відбулися вже у липні 1920 р. Їх започаткував комісар університету А. Волянський, за наказом якого був закритий богословський факультет, а історико-філологічний і правничий реорганізовані у факультет соціальних наук. 9 січня 1921 р. науково-шкільна рада Кам'янець-Подільського університету відповідно до розпорядження Наркомпросу УСРР реорганізувала заклад в Академію теоретичних знань. Ліквідація українського університету та еміграція більшості викладачів призвели до згортання наукових досліджень у галузі історіографії.

Отже, у 1918-1920-х рр. Кам'янець-Подільський державний український університет став одним із центрів досліджень у галузі української історіографії. Ці проблеми розглядали в наукових студіях професорів і приват-доцентів, поширювали у навчальному процесі історико-філологічного факультету, аналізували на засіданнях Наукового товариства при державному українському університеті, популяризували на шпальтах місцевих українських часописів «Життя Поділля», «Україна», «Наш шлях».

Список використаних джерел:

1. Державний архів Хмельницької обл. (далі – ДАХмО), ф.Р-582, оп.1, спр.39, арк.1зв.-2; спр.134, арк. 166; ф.Р-302, оп.3, спр.26, арк.6.
2. Біднов В. Що читати по історії України (Коротенька історіографія України). З викладів на учительських курсах українознавства / В. Біднов. – Кам`янець-Подільський, 1919. – 72 с.
3. Шкільне життя // Наш шлях. – 12 лютого. – С. 2; Швидкий О. Пам'яті В.Б. Антоновича (Засідання істор.-філ. секції Н-го Т-ва при Кам.-Под. Дер. Укр. У-ті 4 квітня ц.р. / О. Швидкий // Наш шлях : літературно-науковий додаток. – 1920. – 18 квітня. – С. 7.
4. Біднов В. Життя і наукова діяльність професора В.Б. Антонорвича / В. Біднов // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович : у 3-х т. – К. : Заповіт, 1997. – Т. 1. – С. 137-140.

5. Шкільне життя // Наш шлях. – 1920. – 6 червня. – С. 3.
6. Клепатський П. Огляд джерел до історії України. Вип. І. Джерела візантійські, арабські, західні, українсько-руські юридичні пам'ятки, літописи і синодики, подорожі чужоземців / П. Клепатський. – Кам'янець-на-Поділлю : Друкарня Державного Українського Університету, 1921. – 137 с.
7. Копилов С.А. П. Клепатський: кам'янецький період діяльності / С.А. Копилов // Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 1998. – Т. 1. – С. 209-213.
8. Хроніка // Наш шлях. – 1920. – 1 лютого.
9. Швидкий О. З наукового життя: місцеві і монастирські літописи та їх значення / О. Швидкий // Наш шлях. – 1920. – 25 березня.
10. ДАХмО, ф.Р-582, оп.2, спр.184, арк.1.
11. Прот. Д. Бутко. Микола Плевако. (Спогади) / Д. Бутко // Микола Плевако. Статті, розвідки й біографічні матеріали. – Нью-Йорк ; Париж, 1961.
12. Історико-філологічна секція Наукового Т-ва при Кам. Под. держав. укр. у-ті та діяльність її за 1919-1920 роки // Наш шлях. – 1920. – 6 червня. – С. 3.
13. Плевако М. Микола Костомаров (1817-1885) / М. Плевако // Наш шлях. – 1920. – 21 квітня. – С. 3.
14. Степовий В. Пам'яті Н.І. Костомарова / В. Степовий // Наш шлях. Літературно-науковий додаток. – 1920. – 21 квітня. – С. 1-2.
15. Біднов В. Перші два академічні роки Українського державного університету в Кам'янці-Подільському / В. Біднов // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1928. – Кн. XI. – С. 240.
16. Шкільне життя // Наш шлях. – 1919. – 14 березня.
17. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право / Д.І. Дорошенко. – К., 1996. – 257 с.
18. Дорошенко Д. Пам'яті П.Я. Дорошенка / Д. Дорошенко // Наш шлях : літературно-науковий додаток. – 1920. – 9 травня. – С. 1.
19. Дорошенко Д. Пам'яти П.Я. Дорошенка / Д. Дорошенко // Стара Україна: часопис історії і культури. – 1924. – Кн. 7/8. – С. 110-113.
20. Дорошенко Д. Йосиф Ролле / Д. Дорошенко // Життя Поділля. – 1919. – 4 лютого. – С. 2.
21. Дорошенко Д. Українське наукове життя в 1918 р. / / Д. Дорошенко // Життя Поділля. – 1919. – 6 лютого. – С. 3.
22. Дорошенко Д. Українська література в 1918 р. / Д. Дорошенко // Життя Поділля. – 1919. – 12 лютого. – С. 2-3.
23. Дорошенко Д. Національна нетактовність чи щось гірше? / Д. Дорошенко // Життя Поділля. – 1919. – 7 лютого. – С. 2-3.
24. Місцева хроніка: з університетського життя // Життя Поділля. – 1919. – 9 березня. – С. 3.
25. Якимович С. Ф.П. Сущицький (некролог) / С. Якимович // Наш шлях. – 1920. – 17 квітня. – С. 1.

The article analyzes the historiographic research in the Kamyanets-Podilsky state Ukrainian university during 1918-1920, establishes the most relevant issues, which had the support in scientific research, laid the foundations for the formation of a scholarly school of researchers in the problems of Ukrainian historiography at an educational institution.

Key words: historiography, research, studios, scientists, monographs, articles, scientific conferences.

Отримано: 20.12.2017